

DEWEY OR NOT DEWEY

Over de vakkenintegratie in het V.B.S.O. Een verslag.

" (...) de projectmethode. Hiermee trachtte hij een synthese te vinden tussen wat de maatschappij der volwassenen eiste en wat de motivering en de capaciteiten van de leerlingen verlangden. Hier zou de didactische verbinding liggen tussen de natuurlijke ervaringswereld van de kinderen en de culturele en sociale verlangens van de samenleving. Zijn omschrijving drukt dit goed uit : een project is een 'unit of wholehearted purposeful activity in a social environment'." (1)

Er is in de laatste jaargangen van VONK nogal wat aandacht geschonken aan de vernieuwing van het beroepsonderwijs (2). De meeste vernieuwingsexperimenten steunen op de opvattingen die in bovenstaand citaat worden weergegeven en later door anderen verder werden uitgewerkt : motiverend, ervaringsgericht, thematisch, doelgericht en maatschappijgebonden onderwijs. De pedagoog van dienst is hier John Dewey, intussen ook al weer goed voor 34 jaar posthume hulde. Het is een quasi-onmogelijke en waarschijnlijk zinloze opdracht om alle vormen waaronder de projectmethode opduikt op te sommen en/of te vergelijken. Elke vorm zal in meerdere of mindere mate het maximaal model van Dewey benaderen. Dit artikel is op verschillende punten beperkt van opzet : 1° het behandelt het experiment in het V.B.S.O. dat bekend staat als 'Integratie van de Algemene Vakken'; 2° het doet een beroep op ervaringen die enkel in het vijfde jaar van de derde graad zijn opgedaan en 3° het bekijkt de zaken vanuit het standpunt van de moedertaalleraar (3). De tekst valt uiteen in drie delen : een korte beschrijving van uitgangspunten en modaliteiten; een verslag van onze ervaringen met de methode en - ter illustratie - een uitgewerkt schema van een behandelend thema met begeleidende commentaar.

Uitgangspunten en modaliteiten (4)

In de derde graad van het beroepssecundair onderwijs worden de drie uur Algemene Vakken uit de gemeenschappelijke stam vervangen door het vak 'Project Algemene Vakken'. In concreto gaat het hier om de integratie van één uur Geschiedenis en Maatschappijleer en twee uur Nederlands. Het is theoretisch mogelijk om de integratie uit te breiden tot maximum acht lestijden per week door er andere algemene, technische of praktijkvakken bij te betrekken, maar in de praktijk wordt vooral voor de drie urenintegratie gekozen. De volgende doelstellingen worden daarbij vooropgesteld :

"Op het einde van zijn opleiding is de leerling in staat en erop gericht :

- 3.1. kritisch en zinvol de sociale dimensie van het leven te beleven.
- 3.2. door een geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, sociaal weerbaar te zijn;
- 3.3. informatie te verwerven, kritisch te verwerken en na besluitvorming te verstrekken;
- 3.4. het luisteren, lezen, spreken en schrijven aan te wenden ter ontwikkeling van zijn persoonlijkheid en communicatieve vaardigheid, op individueel, sociaal, professioneel en moreel vlak;
- 3.5. kennis te hebben van en inzicht in relaties en structuren uit de algemene politieke, economische, sociale en culturele evolutie ;
- 3.6. het belang van de regionale, nationale en internationale waarden te herkennen;
- 3.7. de binding te zien tussen het heden, het verleden, en de toekomst, een onmisbaar element in het vormingsproces van de hedendaagse mens." (5)

Dit hele mondje vol doet in se niets af van de leerplannen van de twee vakken : ze zijn minstens even algemeen en laten voldoende ruimte voor een attente invulling. Ze bakenen gelukkig wel wat af :

- wat de themakeuze betreft : aansluitend bij de leefwereld van de leerling; bij de maatschappij of bij het beroepsleven.
- wat de werkvormen betreft : aktiverende, motiverende werkvormen die zowel zelfwerkzaamheid als groepswork beklemtonen en oefenen; én het vormingsproces van attitudes en waarden expliciet bevorderen.
- wat de evaluatie betreft : minstens evenveel aandacht voor attitudes als nauwkeurigheid, orde en zorg, inzet, creativiteit, luisterbereidheid enz. als voor kennis en inzicht en de basisvaardigheden. Dit bepaalt ook het uitzicht van het evaluatieschrift.

Tegenover Deweys maximale model blijft dit vrij beperkt : en dat getuigt m.i. van een dubbel-realistische benadering : realistisch met het oog op wat in Vlaanderen anno 1986 haalbaar is op het vlak van onderwijsvernieuwing en realistisch op het punt van de onderwijsinfrastructuur en -modaliteiten (6).

De vakkenintegratie in de derde graad voldoet dus wel aan de volgende maatstaven :

- het opheffen van de hokjesmentaliteit van de algemene vakken,
- het aansluiten bij de steeds meer verdedigde optie van thematisch (moedertaal)onderwijs;
- het werken met kleinere groepen in het beroepsonderwijs (in 1985-86 kon vanaf 17 leerlingen gesplitst worden)
- het vergroten van het contact tussen leerlingen en leerkrachten (resp. van 1 en 2 uur naar 3 per week),
- het realistisch maken van het onderwijs door uitstappen en projectwerken,

- het bevorderen van de samenwerking tussen verschillende leerkrachten,

Maar :

- het schoolse lesuren- en vakkensysteem werd niet doorbroken (de integratie leidt tot het vak 'Integratie enz.')
- de klasgroepen bleven daardoor ook behouden terwijl werkgroepen op basis van interesse of voorkeur enkel tijdens de projectweken gevormd kunnen worden,
- er is een gebrek aan consensus op beleids- en schoolniveau (7).

Buiten de reeds vermelde modaliteiten (lage splitsingsnorm) is er ook nog het volgende :

- de uren worden gegeven door een leerkracht Geschiedenis en Maatschappijleer (GEMA) of Nederlands (NDL)
- voor de nieuwe jaren (cf. voetnoot 3) is er bijscholing voorzien, en die wordt in het uurrooster opgenomen (het ging vorig schooljaar om zes namiddagen),
- elke school heeft een I.P.B.-er (Intern Pedagogisch Begeleider) die verantwoordelijk is voor de coördinatie van de integratie en daarvoor een aantal uren ter beschikking krijgt,
- elke provincie heeft een E.P.B.-er (Extern Pedagogisch Begeleider) die het experiment begeleidt en coördineert de betrokken (rijks)scholen (8).

Ervaringen met de vakkenintegratie in de derde graad

Het is niet zo dat een leerkracht GEMA plots Nederlands moet onderwijzen of omgekeerd. Die idee schijnt nochtans bij vele mensen te leven en ze af te schrikken. Dat is enigszins begrijpelijk als men weet dat in de tweede graad de vakkenintegratie ook wiskunde, aardrijkskunde enz. betreft. De bescheidenheid die echter straalt uit het daarenben-ik-niet-voor-opgeleid-standpunt lijkt me echter niet alleen vals maar ook naast de kwestie m.b.t. de derde graad :

- De meerderheid van de betrokken lesgevers Algemene Vakken zijn licentiaten en wie van hen durft zeggen dat de opleiding op lesgeven in het beroepsonderwijs, of in het onderwijs 'tout court' gericht was ?
- de bedoeling is niet binnen de samenvoeging 1/3 GEMA en 2/3 NDL te onderwijzen maar, vertrekkend vanuit een bepaald thema, verschillende invalshoeken te benutten. Die invalshoeken zouden vrij snel buiten de twee betrokken disciplines liggen.
- de leerlingen zitten niet langer tegen de leerkracht als orakel op te kijken,
- het 'lone rider'-syndroom dat zich bij veel leerkrachten voordoet, wordt - zoniet met gretigheid dan wel noodgedwongen - doorbroken om plaats te maken voor een meer solidair beeld. Het uitwisselen van ideeën en dokumen-

tatie, het gebruik van elkaars lokalen en lesmateriaal openen nieuwe perspectieven in het beroep dat Robinson Crusoe zou beoefend hebben als hij al niet op een eiland had gezeten. (9)

Een aantal ongeordende ervaringen en beschouwingen :

- 1) De themakeuze werd al vlug door ons vastgelegd. Alhoewel talrijke, recente publicaties het anders willen en voor dat standpunt veel in te brengen valt, bleek het onmogelijk te starten zoals we moesten eindigen. De vaardigheden en attitudes die nodig zijn om democratisch beslissingen te nemen, naar elkaar te luisteren enz. hoorden niet helemaal thuis in het oude leerplan, wel in het nieuwe raamplan. De thema's werden dus vooral gekozen op basis van lerareninstinct. In dit geval werden in het schooljaar 1983-86 de volgende thema's behandeld : Vandalisme (ook wel Verantwoordelijkheidszin genoemd in de wandeling - hopen op meer eerbied voor het praktijkmateriaal); Verkeersveiligheid; de Industriële Revolutie; de Haven van Antwerpen; Vrijtijdsbesteding. Voldaanheid was ons deel omdat tegen geen enkel thema bezwaren kwamen van de leerlingen - tegen sommige onderdelen wel.
- 2) De samenwerking GEMA-leerkracht & NDL-leerkracht verliep erg vlot, soms té vlot, in die zin dat dromen soms werkelijkheid werden. Vergaderingen, afspraken en verkenningen van uitstappen gingen buiten de lesroosters door en creëerden het gevoel van met iets belangrijks bezig te zijn. Wat vroeger een succes had geweest, werd op die manier een gedeeltelijke mislukking af en toe. Nochtans leverde dat prematuur enthousiasme wel wat op. Het zette zich voort tijdens de lessen zelf en stak vaak de leerlingen aan.
- 3) Meestal doorliep de voorbereiding van een thema dezelfde stappen als de lessenreeks zelf : themakeuze, dokumentatie en verwerking, conclusies ... Veel tijd ging daarbij verloren aan informele momenten - afgewogen tegenover de traditionele voorbereiding van doceerlessen wel het drie- of vierdubbele. Na enkele thema's begon die samenwerking echter vrij vlot te draaien, in zoverre dat ze nu waarschijnlijk niet alleen een hoger rendement maar ook een zeker vertrouwen creëerde (cf. voetnoot 7).
- 4) Al vlug bleek dat thematische werken niet tot de twee geïntegreerde vakken te beperken was. Voor de hand ligt dat sommige richtingen meer dan andere thuis waren op bepaalde punten : de richting 'Kantoor' leerde al zakelijke brieven schrijven in een drietal andere vakken; en alle andere richtingen weten ook hoe sollicitatiebrieven te schrijven omdat ze een vak als 'Bedrijfsbeheer' volgen. De uitstap naar de kerncentrale van Doel

leverde wat uitleg minder problemen op voor de richtingen 'Electrische Intallaties' en 'Koeltechnieken' dan voor de andere (alhoewel dat de interesse niet schaadde). Er waren echter ook een aantal gegevens die voor alle richtingen buiten het kader van beide vakken vielen : aardrijkskundige, wiskundige, levensbeschouwelijke ... Tenslotte was er ook de wetenschap dit totaal buiten het kader van alle disciplines viel (voor de meeste richtingen) : gezondheidsleer, assertiviteit zonder agressiviteit, verkeerscode enz.

- 5) De eerste weken en maand zou ik bijna geopteerd hebben voor de academische splitsing : GEMA-inhoud en NDL-vorm. De idee daarachter was dat GEMA vooral de inhoud kon leveren en NDL de 'vorm' : luistervaardigheidsoefeningen, lesvaardigheids-, mondelinge en schrijfvaardigheids-oefeningen. Woordenschat en spelling/spraakkunst zijn voor alle vakken een sine qua non, alhoewel door vele collega's meestal verwacht wordt dat dit nou net de taak is van het vak Nederlands. Al vlug bleek dat deze opsplitsing vrij kunstmatig en moeilijk te hanteren was. Wel werden voor NDL enkele cursorische momenten ingelast : spelling, samenvatting en verslag. Dit was met wisselend succes : testen over cursorisch ingeoeffende vaardigheden waren prima maar eens ter zake (in het thema) bleek het enthousiasme of het gebrek aan concentratie te overweldigend voor de taalbeheersing. Aan dit punt wordt nu gesleuteld.
- 6) De samenwerking met de praktijkgerichte of praktijkvakken verliep niet vlekkeloos. Daarom wordt nog enkel met de 3 uren-integratie gewerkt. Redenen daarvoor lijken me vooral : 1° de uiteenlopende disciplines die betrokken worden bij deze integratie - GEMA en NDL zijn de enige bindende factor. 2° De verschillende motivatie van de leerling voor praktijk- en theorievakken. De praktijkvakken zijn tenslotte de reden waarom hij/zij inschrijft. 3° De praktijkleerkrachten werken al lange tijd projectmatig - wat nogal logisch is omdat men tenslotte van een probleem vertrekt en niet van een onderdeel (men bouwt een stoel, geen poot - men herstelt een wagen omdat ie defect is maar vervangt zomaar geen ontstekingskaars). Volgens Dewey zou de praktijk dus al lang projectmatig werken. Daar enige tegemoetkoming inbrengen t.a.v. de algemene vakken lijkt nogal reactionair. Om daarentegen de algemene vakken gewoon in dienst te stellen van de beroepspraktijk gaat ook te ver. Er wordt nu gekozen voor occasionele samenwerking waarbij het hoofd niet gebroken hoeft te worden over een gelukt huwelijk tussen praktijk- en algemene vakken.
- 7) Uit reacties van leerlingen die zowel het traditionele systeem als het nieuwe meegemaakt hebben blijkt dat de meerderheid eerder de integratie verkiest. Nochtans werd toen ook al tot op zekere hoogte thematisch gewerkt

tijdens de uren Nederlands. Waarom het nu bevredigender gevonden wordt laat ik in het midden. Toch een gooi naar het antwoord : de werkvormen zoals groepswork; opzoekwerk, leergesprek, uitstappen en projectwerken zijn waarschijnlijk motiverender ... maar voor hoe lang ?

- 8) Meer en meer wordt duidelijk dat niet iedereen deze werkwijze of zelfs het uitgangsprincipe van geïntegreerd onderwijs apprecieert. Gezien de evolutie van het onderwijs in deze tijden van besparingen én de inspanningen die geleverd moeten worden voor deze onderwijsvorm, zou een zekere benoeming in dit vak op zijn plaats zijn. Het is té gek dat binnen dit experiment van leerkracht wordt veranderd zoals van broek.

Thema's en schema's

Tot op zekere hoogte vloeiden de thema's die achtereenvolgens behandeld werden uit mekaar voort. Ik bespaar u de logica maar achter Vandalisme en Verkeersveiligheid zat voor ons dezelfde logica van onverantwoord of macho-(rij)gedrag.

De werkwijze was meestal zo dat een selectie gemaakt werd uit de bruikbare hoeveelheid materiaal : knipsels uit de kranten en tijdschriften, leerboeken en schoolpublicaties, video- en filmopnames enz. Selectiecriteria waren vooral de moeilijkheidsgraad en de mogelijke inpassing in beide leerplannen. Zo werd er steeds voor gezorgd dat de vier basisvaardigheden aan bod kwamen.

Het thema dat nu aan bod komt is dat van het dubbelproject 'Industriële Revolutie - Haven van Antwerpen'. De titels tussen aanhalingstekens zijn die van gebruikte teksten, titels zonder meer geven eerder de inhoud van deze fase weer.

DE INDUSTRIËLE REVOLUTIE / DE HAVEN VAN ANTWERPEN

1. *Grondslagen van de industriële revolutie*
 - puzzel van oorzaak en gevolg in de ontstaansgeschiedenis van de I.R. (groepswork)
 - probleemoplossende oefening
2. *"Industriële Revolutie veranderde aanschijn van de wereld"* (Tekst uit didactisch tijdschrift)
 - leesoefening met gesloten vragen
 - verduidelijking van 1.
3. *"Nieuwe technieken, nieuwe begrippen"* (Tekst uit tijdschrift van de K.B.)
 - woordenschat-oefening (gebruik woordenboeken)
 - schematisering en samenvatting
4. *"Keuze"* (Twee editoria's uit twee kranten)
 - vergelijking van deze evaluerende teksten over *Flanders Technology*

- met de louter informatieve van 3.
- vergelijking van de teksten onderling
- 5. De uitvinding in het stripverhaal (Gebruik stripfragmenten 'Guust Flater en 'De Blauwbloezen')
 - samenbrengen stripfragmenten met een oorzaak-gevolg verband
 - invullen tekstballonnetjes
 - logische opbouw van een stripfragment reconstrueren
 - brainstorming over andere 'nutteloze' uitvindingen
- 6. "De arbeidende bevolking" (Tekst uit verzamelwerk over onze twintigste eeuw)
 - luisteroefening met vooropgestelde schematisering
- 7. De Industrie (Verschillende tekstfragmenten uit leerboeken met begeleidende illustraties)
 - leesoefening met vragen, taken en opdrachten
- 8. "De Weegschaal der Baleks" (Kortverhaal van H. Böll)
 - vergelijking van informatieve teksten uit 7. met deze literaire tekst die hetzelfde onderwerp behandelt
 - verdere uitwerking van het onderscheid naar cursorische lestijden toe over 'het verslag' (met gebruik van de E.H.B.O.-les 28)
- 9. Historische achtergronden van Antwerpen
 - verschillende tekstfragmenten met groeps-oefeningen en opdrachten
- 10. Geografische spreiding van de industrie in de haven
 - gebruik van de Excursiegids 'Antwerpen : Schelde, haven, stad' (door alle leerlingen aangeschaft)
 - invullen van kaarten en plannen
- 11. "De bedrijvigheid in de haven / Beroepen in de haven"
 - leesoefening en invulling van schema's en blinde kaarten in de Excursiegids
 - rebus- en raadseloefeningen
- 12. "Containerkranen en vorkliften vervangen de bikken en krukhaken van weleer" (Tekst uit haventijdschrift)
 - luisteroefening
- 13. Bedankbrieven schrijven
 - herhaling van 'de zakelijke brief'
 - in praktijk gebracht na de projectweek om de bezochte bedrijven voor hun ontvangst te bedanken
- 14. Havenprojectweek
 - gezamenlijke bezoeken aan de haven op de linkeroever, de kerncentrale van Doel, Bayer (veiligheidsaspecten van een bedrijf) en een rondrit met gids op de Rechteroever,
 - klassikale bezoeken aan de Noordnatie (Koeltechniek), C.M.B. (Kantoor), de Havensleepdiensten (Electrische Installaties), Mercantile-Beliard (o.a. Lassen-Constructie en Sanitaire Installaties), Bayer (elke klas naar een relevante afdeling, bv. Lassen naar de afdeling 'Kunstmaterialen', Gezins- en Sanitaire Helpers

naar de E.H.B.O.-post enz.)

- stadswandeling in groepjes met vragen (aansluitend bij de behandelde leerstof)
- verwerking van de nieuwe en oude informatie tot een tentoonstelling met geluidsbanden en filmprojecties.

Verdere informatie bij het thema

Naast de eerder algemene opmerkingen die reeds gedaan werden leidde de ervaring van de vorige thema's tot de volgende consequenties :

- tijdens de projectweek werd permanent geëvalueerd en dan wel vooral over de attitudes. Tijdens de lesweken kwamen kleine toetsen over woordenschat en samenvatten voor. Na het thema was er een vervangende 'summatieve' toets.
- de twee leerlingen die verkozen niet mee te gaan kregen lesmateriaal op school aangeboden dat grotendeels complementair was t.a.v. de uitstappenweek.
- de leerlingen betaalden 550 BF voor vervoerkosten en de Excursiegids. De school paste later nog eens een 4000 BF bij. Het spaarsysteem waar we eerst voor geopteerd hadden sprak uiteindelijk maar een drietal leerlingen aan (11 weken 50 BF.)
- het lespakket dathierboven schematisch weergegeven wordt is een maximum-pakket. Niet alle klassen behandelden alle thema's. In zekere zin kon men spreken van A- en B-onderdelen. De A-onderdelen die iedereen kreeg waren : 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14.

Met oog op de toekomst

Voortaan worden alle teksten en materialen die één thema uitmaken ook zo aangeboden, d.w.z. in één keer, genummerd en indien mogelijk geperforeerd. Het vaak hoge absentisme in de beroepsklassen maakt een systematische verspreiding van nieuwe teksten tot een waagspel.

Overeenkomstig met de richtlijnen wordt er na elk thema een algemene toets gedaan en valt de echte summatieve proef weg. Waarschijnlijk zullen we wel houden aan een mondelinge proef op het einde van het schooljaar waarbij de leerling een bepaald thema uitkiest als onderwerp.

Het zicht op die toekomst is enigszins vertroebeld door de aan de gang zijnde onderwijsbesparingen (alhoewel het beroepsonderwijs gespaard zou worden) én de nieuwe situatie waarin we nu geplaatst worden door opgelegde thema's (10). Hoe men het ook draait of keert, thematisch onderwijs blijft grotendeels afhankelijk van het enthousiasme van de leerkrachten - zelf als men de logistieke steun van een officieel vernieuwingsexperiment heeft.

Walter De Hert, Verbondstraat 90, 2000 Antwerpen.

NOTEN

- 1) N.F. Noordam (1977), blz. 19
- 2) cf. de themanummers 'Beroepsonderwijs' en 'Projectonderwijs'.
- 3) De vernieuwingsexperimenten verlopen stapsgewijs - elk schooljaar komt er een nieuw leerjaar bij. Voor vele scholen houdt dit in dat pas dit schooljaar alle jaren van de secundaire cyclus in het experiment betrokken zijn.
- 4) Dit deel is grotendeels gebaseerd op het 'Raamplan voor de Integratie van de Algemene Vakken'.
- 5) Raamplan (1986), blz. 4 (ongenummerd)
- 6) Er zouden voorspelbare ongeregeldeheden uitbreken !
Problemen met lokalen, lokaalinrichtingen, uurroosters, lestijden, schoolaanwezigheden, verzekeringen van alles en nog wat, financiële tegemoetkomingen enz.
- 7) Daarmee wordt vooral een gevoel van onzekerheid bij de leerkrachten gecreëerd. Sommige inspectieleden zijn duidelijk voor, anderen rabiaat tegen.
Moet men de vakleerplannen volgen of het (voorlopige) raamplan voor de tweede graad ? Kan men infrastructuur eisen of moet men bedelen ? Wat is de zin van een vernieuwing die de nadruk legt op dure uitstappen en het noodgedwongen gebruik van fotocopieën maar geen extra-geld voorziet ? Hoe evalueert men ? Hoe komt die evaluatie in het rapport ? Wat vindt de homologatiecommissie ervan enz.
Die onzekerheid schept ook al geen aangenaam discussieklimaat met collega's die niet bij de integratie betrokken zijn maar enkel de nadelen ervan ervaren zoals vervangingen tijdens de uitstappen, lokaal- en materiaalvoorrang voor het project enz.
- 8) Bij mijn weten verlopen de vernieuwingsexperimenten ook in de andere onderwijsnetten maar van coördinatie is geen sprake.
- 9) Ook het groepsgevoel dat uitstervende diersoorten moeten hebben schept een band : onbegrepen door de enen, verguisd door de anderen en genegeerd door de meesten.
- 10) De vijf opgelegde thema's voor het vijfde jaar zijn : Democratiseringsproces, Arbeidsproces, Onze taalgemeenschappen, Emancipatieprocessen, Multiculturele karakter van onze samenleving.
Voor het zesde jaar : Oorlog en Vrede, Rijk en Arm, Europese samenleving, Internationalisering van ons dagelijks leven, Ons dagelijks leven.
Onderwerpen dus waar men alle kanten mee op kan.

BIBLIOGRAFIE

- E.H.B.O.-werkgroep Het Verslag. Lesontwerp 28, U.I.A.. Departement Germaanse Filologie (originele uitgave)
- A. Flebus en G. Küster Excursiegids Antwerpen : Schelde, haven, stad, Antwerpen, Publitra, 1986
- Rijkssecundair Onderwijs Raamplan voor de Integratie van de Algemene Vakken in de Derde Graad van het V.B.S.O.,
(ongenummerde gecopieerde brochure)

